

Kommunikasjon ved hjelp av øyepeking

2. del

av Anette Diesen

Første del av denne artikkelen står i Dialog 1/99.

NOEN ENKLE ØYEPEKEPLATER MED TO ELLER FLERE SIDER.

En øyepekeplate med flere sider kaller jeg en øyepekebok. Øyepekebøker kan lages som et hjelpemiddel for generell kommunikasjon, eller det kan lages bøker for bestemte emner. De enkleste øyepekebøkene passer for brukere som må ha store bilder/symboler, eller ikke greier å forholde seg til mange symboler på en gang.

Det stilles ikke så store krav til nøyaktige øyebevegelser dersom en bruker sider med inntil 6 felt. 8 felt setter større krav. Grunnleggende bildeforståelse er en forutsetning. Alt etter brukers behov og forutsetninger kan en benytte: bilder/ fotografier/ tegninger/ pictogram/ Bliss-symboler eller ordbilder. Totalt er det gjerne mellom 8 og 80 forskjellige i en enkel øyepekebok.

Øyepekebøker uten sidevalg stiller små krav både til konsentrasjon og minnespenn hos brukeren. Symbolet/bildet pekes ut direkte ved første gangs peking.

Øyepekebøker med sidevalg stiller større krav, fordi brukeren først skal velge side og deretter symbol. Selv med den enkleste form for sidevalg kreves det at brukeren husker det han har tenkt å si til samtalepartneren får bladd opp på riktig side. (Jeg pleier å sette på register på plater med flere enn tre sider slik at det går fort å finne fram.)

Boken består av en tykk stiv plate og en eller flere tynne bøyelige sider. Disse er festet til platen som sidene i en kalender. Det er et stort firkantet teller rektangulært hull gjennom plata og alle sidene, akkurat som gjennom en vanlig øyepekeplate.

Formatet er oftest det samme som på en vanlig bokstavøyepekeplate men kan varieres ved behov.

Bruksanvisning for bøker uten sidevalg:

Bla opp på den siden du synes er aktuell i situasjonen, eller som passer til det du har tenkt å spørre om. Bruk registeret for å finne fort fram.

Hold øyepekeboken opp mellom deg selv og brukeren med bildesiden mot brukeren. (Hvordan man holder en øyepekeplate er nærmere beskrevet i del 1 av artikkelen). Når brukeren velger bilde/symbol ser du blikkretningen og leser det som er skrevet på din side.

Tre eksempler på øyepekebøker uten sidevalg

A) Øyepekeboken til et lite førskolebarn.

De fleste bildene på brukersidene er fotografier. Det er fire bilder på hver side.

Side 1. Klosser, ball, musikk, bamse.

Side 2. Bildebok, «min egen bok», sandkasse, huske.

Side 3. Hudstimulering, leke, gå, stå.

Side 4. Drikke, grøt, yoghurt, banan.

Side 5. Hund, kattepus, hest, sau.

Side 6. Pappa, mamma, jeg (navn), søsken (navn).

Side 4 brukes i forbindelse med måltider. Side 5 brukes både tom virkelige dyr i nærmiljøet, og i samlingsstunden når de synger sanger om dyrene og lager dyrelyder. Side 3 brukes i barnehagen for å velge rekkefølge av aktiviteter.

B) Øyepekeboken til et førskolebarn

Side 1 :

Do, bæsje.

Tørst, drikke.

Vil si noe, snakke sammen.

Vil ikke!

Side 2:

Trøtt, orker ikke (kjedelig!).

Au! vondt.

Glad (bra!).

Lei seg, sint (dum/dumt!).

Side 3:

Leke med barna

Gå ut, gå/sykle tur.

Høre på kassett.

Les (bok/bildebok eller fotoalbum).

Side 4:

Bade, boblebad.

Kjøre bil.

Se på TV.

Klappe pus, leke med pus

Side 5:

Sitte i stolen

Sitte på fanget.

Stå.

Ligge.

Side 6:

De fire nærmeste personene.

Ordforrådet er valgt ut med hensyn til hva barnet kan få bruk for både i gode og dårlige perioder. Side 1 inneholder de **begrepene** som brukeren trenger ofte, og som det er viktig å få sagt raskt: må på do. Tørst. Vil ikke! Det siste begrepet «Vil si noe/ snakke sammen» er et signal til samtalepartneren om å bla videre og fortsette samtalen.

Noen steder står det flere ord på samme felt. Samtalepartneren sier det som passer best i situasjonen. På side 2 kan ordene i parentes (kjedelig!, bra!, dumt!) kan brukes som kommentarer/meningsytringer, og som svar på spørsmål om hva brukeren synes om ting eller hendelser.

Side 2 har hoveduttrykkene for følelser. “Sint” og “lei seg” er slått sammen som en negativ følelse, for å få plass til de viktigste følelsesuttrykkene på samme side.

En slik side er viktig for brukere som ikke har mimikk igjen og derfor ikke greier å få gitt uttrykk for hvordan de har det ved hjelp av ansiktsuttrykk og kroppsspråk.

Side 3 og side 4 har ulike aktiviteter som brukeren liker å være med på hjemme og i barnehagen. De mest positive og oftest brukte er tatt med. Aktiviteter som brukeren må være med på og ikke kan velges bort, er ikke med.

Side 5 er siden for stillingsforandring. For en person som ikke kan bevege seg selv eller flytte på seg ved egen hjelp, er det viktig å kunne få hjelp til å skifte stilling, og kunne velge en ny stilling selv.

Hver bokside har også symbolene for «ja», «nei» og «vet ikke» slik at brukeren når som helst i samtalen kan svare på ja-nei-spørsmål.

C) Øyepokebok til bruk om natten og ved sykdom:

Boken har to sider. Det er åtte symbolfelter på hver side. Symbolene på brukersidene er blissymboler. Samtalepartnerens sider har tekst.

Side 1 har følgende ordforråd:

1. Drikke, tørst.
2. Vondt.
3. Har drømt.
4. Varm.
5. Kald.
6. Snu meg!
7. Redd.
8. Bleia. (Det er noe i veien med bleia, jeg er våt)

Side 2 har begreper for kroppsdeler:

1. Øre
2. Hals, nakke
3. Nese
4. Arm, hånd
5. Bein, fot
6. Mage
7. Hode
8. Rygg, rumpe

Man starter med side 1. Dersom barnet har vondt, kan en finne ut hvor ved å bruke side 2.

Øyepekebøker med sidevalg

Den stive siden har bilder eller symboler som viser til hvilken side som velges. Boken brukes slik:

Hold boken med den tykke stive platen (Sidevalg-siden) mot brukeren. Brukeren velger side. Bla opp siden som brukeren har valgt. Brukeren velger symbol på denne siden.

Eksempel på øvepekebok med sidevalg:

Emnebok: Lek for førskolebarn.

Boken er laget for at barna skal få velge leke eller lekeaktivitet. Det er til sammen 16 ting/aktiviteter å velge i.

Side 0: Meny/velge side.

Side 1: Sandkasse, klosser, tegne/male, spille spill.

Side 2: Synge, kassett, spille selv, lese.

Side 3: Ballong, huske, ball, rutsjebane.

Side 4: Bamse, dokke, bil, tog.

Bildene på denne platen er tegninger og pictogram. **Sidevalg-siden** er bygd opp uten noen ekstra symboler eller bilder. Alle bildene på side 1 er samlet øverst i venstre hjørne, alle bildene på side 2 øverst til høyre, alle bildene på side 3 nederst til venstre og alle bildene på side 4 nederst til høyre. Brukeren ser på bildet han velger. Du blar opp til riktig side, og brukeren finner det samme bildet en gang til.

ØYEPEKEPLATER MED TO SIDER OG SKJULT KODING

Dette kan være en løsning for brukere som ikke behersker sidevalg eller koding av symboler, men som har alminnelig godt syn og gode øyebewegelser, og som kan finne og feste blikket på det ønskede symbolet/bildet blant mange andre. Platen kan ha inntil 64 bilder/symboler som ordnes i grupper. Hele ordforrådet vises på en gang. Det vil ta for mye plass i bladet å forklare hvordan den skjulte koden virker, så jeg går over til neste avsnitt:

ØYEPEKEPLATER MED FLERE SIDER, SIDEVALG OG KODING

Hjelpemiddelet ser ut som en vanlig øyepekeplate eller øyepekebok, men symbolene er kodet med farge, tall eller bokstaver. Ved hjelp av koding kan en plassere mange symboler på hver side og likevel få klare valg.

Brukeren må kunne forholde seg til 16 eller flere symboler på en gang, og i tillegg lære å forstå koding av symbolene.

Øyepekebøker med sidevalg/meny stiller krav både til konsentrasjon og minnespenn hos brukeren. For å kunne bruke sidevalget effektivt, må brukeren lære og huske hva slags begreper han har på de forskjellige sidene når han ser symbolet for siden. Brukeren må først velge side (ett valg). Deretter er det to valg for å plukke ut ønsket begrep. Det kan være inntil 64 begreper på hver side i øyepeke-boken med det største formatet (30 cm x 35 cm). Mere vanlig er B4-formatet (som den vanligste bokstavøyepekeplata) og 24 begreper på hver side. For at boken ikke skal bli for tung å holde, bør det ikke være mere enn 14 sider i dette formatet.

Totalt ordforråd i en øyepekebok tilsvarer antall symboler pr. side multiplisert med antall sider. Hvis det er egen side for sidevalg, skal denne holdes utenfor regnestykket. En øyepekebok med 8 sider, 8 grupper av symboler på siden og 8 symboler i hver gruppe, gir et totalt ordforråd på 512, og man kommer frem til hvilke som helst av begrepene ved å peke tre ganger med blikket.

Bruksanvisning for fargekodet øvepekeplate med sidevalg:

1. Du starter med sidevalg-siden mot brukeren.

Hold plata opp mellom dere slik at du ser øynene til brukeren gjennom hullet. Brukeren velger side ved å peke med blikket direkte på symbolet for siden. Merk deg sidetallet og slå opp på riktig side. Bruk registeret.

2. Du spør: «Gruppe?». Brukeren peker med øynene på symbolet, dvs. den gruppen som symbolet står i.

Gi evt. tilbakemelding ved å legge hånden din på gruppen som brukeren så på. («Du så på denne gruppen».)

3. Du spør: «Farge?»

Brukeren peker med øyene på den fargerundingen som har samme farge som symbolet han/hun vil fram til. Merk deg fargen. Se på den gruppen brukeren valgte først (punkt 2. over), og finn teksten som er merket med denne fargen. Les høyt for å vise hva du har oppfattet.

NB! Spør alltid om gruppen først og fargen etterpå. Bla til bake til sidevalgsiden for å fortsette.

MANGE MULIGHETER MED ØYEPEKE-PLATER OG -BØKER

De aller fleste spesiallages for dem som trenger dem, slik at ordforrådet og bilder/symboler og bruksanvisning blir best mulig tilpasset. Man kan lage øyepelater/- bøker for generell kommunikasjon, bestemte emner eller særinteresser, og som hjelpemiddel for å følge undervisningen i bestemte fag. Her er noen eksempler på øyepelater og - bøker som har dekket ulike behov hos forskjellige brukere:

1. Øyepelate med symboler for Ja, Nei og Vet ikke.
2. Øyepelate med tall og regnetegn til hjelp i matematikktimene.
3. Øyepelate med farger, slik at man selv kan velge farge på klær og ting, eller på garnet som skal brukes i strikkesmaskinen.
4. Øyepelatebok med hele det generelle ordforrådet med symboler på brukersiden og engelsk tekst på samtalepartnerens side, til bruk i engelsktimer (og på reiser utenlands).
5. Enkel øyepelate med utvalgte setninger til bruk i friminuttene sammen med de andre barna. Når samtalepartnerne ikke kan lese, er det bilder i stedet for tekst på samtalepartnerens side også.
6. Øyepelate med symboler for sminke og pyntesaker.
7. Øyepelate/bok med ulike arbeidsoppgaver og verktøy/materiell på den tilrettelagte arbeidsplassen.
8. System for øyepeking i kombinasjon med «ord- og symbolbok», for å få stort ordforråd (ca 900 ord) . Det er mulig å lage system for opp til 4096 ord/symboler med fire valg for å nå hver av dem.

Forfatteren lager hjelpemidler for kommunikasjon ved hjelp av øyepeking og tilpasser dem til brukeren. De som trenger slike hjelpemidler kan få dem ved å søke hjelpemiddelsentralen. Anette Diesen kan nåes på telefon/faks 33 31 33 77. Adressen er Trudvangveien 25, 3117 Tønsberg.

Copyright: © Anette Diesen 1999

NOE Å KOMMUNISERE OM !

TILRETTELAGTE BØKER

AV ANETTE DIESEN

utgitt på Solum Forlag 1990 - 1999

Her følger en kort orientering om bøker som kanskje ikke så mange kjenner til. Alle bøkene er tilrettelagt for funksjonshemmede. De selges og kan bestilles gjennom vanlig bokhandel. Samtlige bøker er i salg, men de må som oftest bestilles. Alle bokhandlere har skaffeplikt. Mange av bøkene har illustrasjoner til å kjenne på som er lagd for hånd i hvert enkelt eksemplar. Derfor tror noen at bøkene er veldig dyre å kjøpe. Men Nasjonalt læremiddelsenter og Norsk kulturråd har støttet produksjonen av dem, slik at de ikke skal bli dyrere å kjøpe enn vanlige bøker. Til orientering har jeg tatt med utsalgsprisen. Hvis noen ønsker å låne bøkene, kan de bestilles på bibliotekene.

Forfatteren har forsøkt å skrive bøker som kan gi leseglede og opplevelse til barn og voksne som ikke uten videre får det gjennom vanlige bøker. Før bøkene mine kom i produksjon, ble de prøvd ut av bevegelseshemmede, synshemmede, psykisk utviklingshemmede og multihandikappede.

Jeg ønsker at bøkene skal være noe som både funksjonshemmede og andre kan være sammen om. Det kan være jevnaldrende, eller det kan være barn og voksne som får felles opplevelser og gode sosiale situasjoner ved å være sammen om en bok. Bøkene er forskjellige, men jeg tror at alle bøkene kan være utgangspunkt for kommunikasjon, og jeg håper at de på hver sin måte kan gi leserne noe som det er verdt å kommunisere om.

Følebøker (med illustrasjoner til å kjenne på)

ROGERS FILLEDOKKE (kr 150,-)

Boka har illustrasjoner til å kjenne på av filledokka til Roger, og en koselig historie om hvordan dokka blir til.

Tekst i vanlig skrift og punktskrift. Passer for barn fra 2 år og oppover.